

**ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΩΝ
ΚΕΙΜΕΝΩΝ -ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ, ΕΙΔΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΟΡΟΛΟΓΙΑ- ΚΑΙ Η
ΧΡΗΣΗ ΝΕΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ**

**Ιωάννης Ε. Σαριδάκης
Γεωργία Α. Κωστοπούλου**

Περίληψη

Η παρούσα εισήγηση παρουσιάζει έναν από τους βασικότερους στόχους της Διδακτικής της Μετάφρασης των ειδικών πραγματολογικών κειμένων, ήτοι τις προσεγγίσεις και τις μεθόδους που στοχεύουν στην ενσωμάτωση της παρουσίασης και της αξιολόγησης των υπολογιστικών εργαλείων στην εκπαίδευση των μεταφραστών.

**TRANSLATION DIDACTICS AND SPECIALISED PRAGMATIC TEXTS - TEXT
TYPOLOGY, SPECIAL LANGUAGE AND TERMINOLOGY - AND THE USE OF
MODERN TRANSLATION TECHNOLOGIES**

**Ioannis E. Saridakis
Georgia A. Kostopoulou**

Abstract

This paper presents one of the basic tasks of the Didactics of Specialised Translation, namely the scientific approaches and methods aimed at integrating the presentation and the evaluation of IT tools in the training of translators.

0. Εισαγωγή

Η αναγκαιότητα της ενσωμάτωσης πραγματιστικής (*factual*) γνώσης στα προγράμματα κατάρτισης επαγγελματιών μεταφραστών έχει τονισθεί, ήδη από την δεκαετία του 1980· μεταξύ άλλων, από την D. Seleskovitch [1:401-408,2:305], τον C. Tatilon [3:35-39], και την C. Durieux [4:148-157]. Η ανάγκη διδασκαλίας μεθόδων εντοπισμού και απομόνωσης αξιόπιστης σημασιολογικής και πραγματολογικής πληροφορίας έχει, ακόμη, τεκμηριωθεί σε αυτό που ο P. Kussmaul [5:24] ορίζει ως "πίστη των φοιτητών στο λεξικό ως την απόλυτη αρχή", καθώς και στο εμπειρικό πόρισμα του H. Höpfig [6:12] ότι οι "διδασκόμενοι έτειναν, συχνά, να συναγάγουν το νόημα των λέξεων από το κειμενικό τους περιβάλλον, όταν όμως δεν έβρισκαν το νόημα αυτό στα λεξικά τους, δεν είχαν το κουράγιο να εμμείνουν στην παρατήρησή τους". Η ανάγκη εστίασης στην πραγματιστική προσέγγιση ενισχύεται στις μέρες μας από δύο, κάθε άλλο παρά ασήμαντους, παράγοντες:

(α) Την **διαρκώς αυξανόμενη κυριαρχία της αγγλικής, ως κοινού γλωσσικού κώδικα, *lingua franca***, στις υπογλώσσες εκφοράς ειδικού λόγου, όπως παρατηρεί επί παραδείγματι, ο J. Sager [7:216]. Η απόπειρα ποσοτικοποίησης, ή έστω μέτρησης, του πραγματικού βαθμού αυτού του φαινομένου, απαιτεί την ποσοτική αποτίμηση όχι μόνον της κατανομής του πληροφοριακού όγκου στις επιμέρους γλώσσες, αλλά κυρίως της *πραγματικής χρήσης* των γλωσσικών πόρων αυτών. Το έργο αυτό πραγματώνεται σε σύνθετα συστήματα ανάκτησης (*retrieval*) και ταξινόμησης (*classification*) διαδικτυακής πληροφορίας, όπως τα έργα TIDE, DARPA Communicator και IUP (*Intranet Usage Profiler*) που αναλήφθηκαν από τον οργανισμό MITRE, του Τεχνολογικού Ινστιτούτου της Μασαχουσέτης [8:736].

(β) Την **μεγέθυνση και την διαφοροποίηση των πηγών και των εργαλείων διαχείρισης λεξιλογικής πληροφορίας**. Η έλλειψη προτύπων γενικευμένης χρήσης για την παρουσίαση των δεδομένων που καταγράφονται σε Πολύγλωσσους Ορολογικούς Πόρους (*Multilingual Terminology Resources, MTRs*) αντιμετωπίζεται αφενός ως μεθοδολογικός φραγμός για τον κλάδο της μετάφρασης (που εδώ γίνεται αντιληπτός τόσο σε ακαδημαϊκά όσο και σε παραγωγικά πλαίσια) [9:838], αφετέρου ως συνθήκη που προβάλλει έντονη την ανάγκη σύγκλισης των μεθόδων και των τεχνολογιών διαχείρισης της γνώσης σε αυτό που ορίζεται ως "Κουλτούρα Μεταφοράς της Γνώσης" [10].

Εάν αγνοούσαμε τους παράγοντες αυτούς, ως μη συναφείς με τα ακαδημαϊκά περιβάλλοντα κατάρτισης μεταφραστών, θα στερούσαμε, τόσο από τους εαυτούς μας, όσο και από τα ιδρύματά μας, έναν ουσιώδη ρόλο, αυτόν της μύησης των φοιτητών μας στις ανάγκες της μελλοντικής επαγγελματικής τους πορείας. Υπ' αυτό το πρίσμα, η παροχή πραγματιστικής γνώσης πρέπει να ενισχύεται με συστηματική γνώση για την προσπέλαση, την αξιολόγηση και την αξιοποίηση πόρων ορολογικής και κειμενικής τεκμηρίωσης.

1. Προβλήματα και Προκλήσεις

Στην συντριπτική πλειονότητά τους, οι εκπαιδευόμενοι μεταφραστές τείνουν να πιστεύουν ότι κατά τον χρόνο των σπουδών τους στόχος είναι η προετοιμασία και προσαρμογή τους στα μελλοντικά εργασιακά τους περιβάλλοντα, προφανώς στο πλαίσιο της πρόσφατης τάσης για "επαγγελματική εξειδίκευση" που θα παρέχεται από την ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Κατ' αυτήν την έννοια, θεωρείται περίπου φυσιολογικό οι φοιτητές της μετάφρασης να απαιτούν από τον διδάσκοντα καθολικά και εξαντλητικά πρότυπα εργασίας, συχνά σε βάρος της ανάπτυξης προοπτικής θεώρησης για τη μεταφραστική πράξη [11:86]. Για παράδειγμα, στην περίπτωση της διδασκαλίας της Τεχνικής Μετάφρασης - την οποία εδώ θα πρέπει να αντιληφθούμε ως ενότητα της διδακτικής προσέγγισης της μετάφρασης Ειδικών

Πραγματολογικών Κειμένων - τούτο αντικατοπτρίζεται στην απαίτηση για αυστηρές συνθέσεις-συναρμογές υλικού τεκμηρίωσης, καταλόγων ορολογίας "απολύτου αξίας" και "προκαθορισμένων μεταφραστικών ισοδυνάμων", σε όσο το δυνατόν περισσότερα επίπεδα της γλώσσας, με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη κάλυψη των επιμέρους "θεματικών πεδίων". Ακόμη και στην περίπτωση που ο δογματικός αυτός τύπος διδακτικής καθοδήγησης αποφεύγεται από τους διδάσκοντες της μετάφρασης, οι σπουδαστές της μετάφρασης υιοθετούν συχνά τις δικές τους "απολύτου αξίας" διαδικασίες, καταφεύγοντας σε αυτό που ο P. Kussmaul περιγράφει συνοπτικώς ως "αφελείς αρχές", κατά την παρουσίαση των εμπειρικών πορισμάτων του H. Krings [12:273]:

"Εάν όλα τα 'ανταγωνιστικά μεταφραστικά ισοδύναμα' αποδειχθούν εξίσου κατάλληλα ή ακατάλληλα, πρέπει να επιλέγεται το πλέον κυριολεκτικό", ή

"Πρέπει να επιλέγεται το βραχύτερο ισοδύναμο", ή

"Εάν ένα από τα ισοδύναμα μπορεί να εντοπιστεί σε κάποιο δίγλωσσο λεξικό, ενώ τα άλλα ισοδύναμα δεν καταγράφονται, πρέπει να επιλέγεται αυτό του λεξικού".

Αν και τα ανωτέρω πορίσματα τεκμηριώνονται σε εμπειρικά δεδομένα από φοιτητές ξένων γλωσσών, εκφράζονται συχνά και στις προσεγγίσεις τις οποίες κάνουν πολλοί σύγχρονοι φοιτητές της ειδικής μετάφρασης. Μια πρώτη συστηματική, εκ μέρους μας, καταγραφή των αντιδράσεων των φοιτητών απέναντι στις δυσκολίες των προς μετάφραση κειμένων δείχνει ότι εντοπίζουν με αντίστοιχες διατυπώσεις τον μεταφραστικό τους προβληματισμό, κι αυτό κυρίως στο λεξιλογικό-σημασιολογικό επίπεδο· συγκεκριμένα σε ό,τι αφορά στην έλλειψη ή, αντιστρόφως, στην ύπαρξη πληθώρας "ισοδυναμιών" στο επίπεδο των ορολογικών μονάδων. Για τις τελευταίες, μάλιστα, θεωρούν ότι (πρέπει να) εγγράφονται στην εκφορά του ειδικού λόγου, χωρίς απαραίτητως να μορφώνουν ισχυρές συνδέσεις με το κειμενικό, και πολύ περισσότερο το εξωκειμενικό τους περιβάλλον (αντιστοίχως, co-text και context βάσει των B. Hatim & I. Mason [13:240]). Καταγράφουμε απλώς ένα μέρος της προβληματικής, χωρίς να υπεισέλθουμε σε "αναλύσεις μεταφραστικών λαθών", που δεν είναι της παρούσας. Θα πρέπει, εν τούτοις, να εντοπίσουμε δύο σύγχρονες συνιστώσες αυτού του προβληματισμού, επί πλέον των αναλύσεων των θεωρητικών της μετάφρασης, όπως των P. Kussmaul, D. Kiraly, E. Σελλά-Φ. Μπατσαλιά [5,14,15]. Οι συνιστώσες αυτές είναι:

(α) η **υπερεπάρκεια γλωσσικού - δειγματικού υλικού που προέρχεται από διαδικτυακές πηγές** (η οποία θα πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να αντιμετωπίζεται σε συνδυασμό με)

(β) οι **συνεχώς διευρυνόμενες βάσεις υλικού** που προέρχονται από την αξιοποίηση **υπολογιστικών εργαλείων υποβοήθησης της μεταφραστικής πράξης (CAT tools)**.

Ορθώς πράττοντας, κατ' αρχήν, οι φοιτητές διατυπώνουν ερωτήματα σε διαδικτυακές μηχανές αναζήτησης, για το σύνολο σχεδόν των λεξιλογικών στοιχείων του ΚΠ, τα οποία αδυνατούν να απομονώσουν ως σημασιολογικές οντότητες στα δίγλωσσα ειδικά λεξικά που χρησιμοποιούν, και για τα οποία υποψιάζονται ότι μεταφέρουν σημασιολογική πληροφορία.

Επανερχόμενοι στο τρίτο εμπειρικό πόρισμα του Kings, όπως το καταγράψαμε ανωτέρω, παρατηρούμε ότι η αξία του υπόκειται, συν τω χρόνω, σε ουσιώδη αμφισβήτηση. Εν ολίγοις, καταγράφουμε πλέον ότι "αυθεντικό" ορολογικό (και, κατ' επέκταση, φρασεολογικό) υλικό (σε μορφή, π.χ., λεξικών ή διδακτικών σημειώσεων) δεν αποτελεί πάντοτε την μοναδική αφετηρία και το τελικό καταφύγιο των φοιτητών, αλλά ότι αυτοί προστρέχουν στην πληθώρα των ευρέως διαθέσιμων γλωσσικών πόρων για να αντλήσουν δείγματα και παραδείγματα εκφοράς λόγου στο ζεύγος γλωσσών άσκησής τους. Ο αυξημένος βαθμός χρηστικότητας, μάλιστα, του ηλεκτρονικώς διαθέσιμου υλικού, έναντι του υλικού σε συμβατική μορφή, αποτελεί μία ακόμη απόδειξη του γιατί οι ασκούμενοι μεταφραστές σήμερα τείνουν να απαξιώσουν λειτουργικά τα παραδοσιακά μέσα τεκμηρίωσης, αντικαθιστώντας τα με δείγματα λόγου από δικτυακές πηγές, τα οποία θεωρούν δόκιμα.

Βρισκόμαστε, συνεπώς, μπροστά σε μια νέα, και ας μας επιτραπεί ελκυστική, υπό ερευνητικό και διδακτικό πρίσμα, πραγματικότητα, αυτήν της αβίαστης ανάγκης για αξιοποίηση πραγματικών δειγμάτων λόγου κατά την επιτέλεση της μεταφραστικής πράξης. Χρησιμοποιώντας την έννοια της δημιουργικότητας (*creativity*), όπως οριοθετείται από τον P. Kussmaul [5:39-53], θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι οι διεργασίες τις οποίες καλούμαστε να ερευνήσουμε κατηγοριοποιούνται ως "μη συνήθεις", δηλ. ότι αφενός αναφερόμαστε σε ασκούμενους μεταφραστές, αφετέρου, θα πρέπει να δεχθούμε ότι, ακόμη και στην περίπτωση των επαγγελματιών μεταφραστών, η πληροφοριακή τεκμηρίωση που επιχειρείται αφορά κατά κανόνα σε μη παγιωμένες, "μη θεσμοθετημένες" (*non institutionalised*) χρήσεις της γλώσσας [16:127] ή σε επιλογές "μεταφραστικών εκδοχών" (*translation variants*) που δεν διέπονται από οριοθετημένους κανόνες [17:5].

Επειδή, μάλιστα, η περιγραφόμενη συνθήκη είναι σαφέστατα αυτή της αξιοποίησης γλωσσικών τεκμηρίων που βασίζονται σε συλλογές ειδικού κειμενικού υλικού, τα τεκμήρια προσλαμβάνουν σαφή ορολογική αξία, ο δε ρόλος τους, από συμπληρωματικός στην παρακολούθηση της γενικής γλώσσας, γίνεται καταλυτικός στην περίπτωση της ειδικής. Στην ελληνική, ως λιγότερο ομιλούμενη γλώσσα και δη δευτερογενούς εννοιολογικής εκφοράς, τα *δείγματα* λόγου που μπορούν να λειτουργήσουν ως *υποδείγματα* εκφοράς, είναι λίγα, σε σχέση με το μέγεθος της διατιθέμενης πληροφορίας, και υψηλότερης σημασίας, συγκρινόμενα με τα αντίστοιχα δείγματα ευρύτερα χρησιμοποιούμενων γλωσσών [18].

Η δημιουργικότητα αποκτά συνεπώς μία - διόλου ευκαταφρόνητη - νέα πτυχή. Στο φάσμα των επιλογών και της παρακολούθησης (*monitoring*, κατά τον Hönig [19]) υπεισέρχονται πλέον παράγοντες ελάχιστοι, ή καθόλου ελεγχόμενοι, στην κατά τα λοιπά συνειδητή διεργασία της επαλήθευσης των μεταφραστικών επιλογών. Η φύση και η επίδραση των παραγόντων αυτών είναι (α) *ποσοτική*, στο βαθμό που το πλήθος των ανακτώμενων δειγμάτων λόγου μπορεί να θεωρηθεί καταλυτικό στην διαμόρφωση συνόλων δυνατών επιλογών, και (β) *ποιοτική*, στο βαθμό που ο ασκούμενος μεταφραστής εκ των πραγμάτων ανατρέχει πρωτίστως σε πηγές που κατά τεκμήριο, κατά σύμπτωση ή με βάση τη διαίσθησή του θεωρεί δόκιμες. Ακόμη κι όταν το "τελικό προϊόν", κατά τους Hatim & Mason [13:3], μπορεί να θεωρηθεί "αποδεκτό", όταν δηλαδή οι φοιτητές επιλέγουν και επεξεργάζονται την καταλληλότερη εξωκειμενική πληροφορία, η διαδικασία που ακολουθούν είναι - όπως προκύπτει από τον *ad hoc* σχολιασμό τους - ενστικτώδης, ορισμένες φορές μάλιστα τυχαία. Ακόμη, η λεξιλογική πληροφορία συνάγεται και εξάγεται και αυτή με τυχαίες τεχνικές, όπως η συσχέτιση προσδιοριστικών με λεξιλογικά στοιχεία που θεωρούνται εννοιολογικοί πυρήνες στην υπογλώσσα (ή τις υπογλώσσες) άσκησης. Στο επίπεδο του λεξιλογίου και των σημασιών, οι φοιτητές καταλήγουν, έτσι, σε ονομασιακά συμπλέγματα (*clusters*) των οποίων η σχέση με την πραγματικότητα της υπογλώσσας εκφοράς του ειδικού κειμένου άσκησης, κυρίως στα επίπεδα της πραγματολογίας, της μορφοσύνταξης και (συχνά και) του ύφους, ακόμη κι όταν θεωρείται επαρκής, δεν βασίζεται σε αντικειμενικώς ασφαλή τεκμήρια λειτουργίας του λόγου. Το ευνόητο, αλλά συνάμα και παράδοξο, αποτέλεσμα αυτής της νοηματικής-γνωσιακής διεργασίας των διδασκομένων, είναι ο περιορισμός της δυνατότητας του διδάσκοντος να την παρακολουθεί και να παρεμβαίνει, εφόσον απαιτείται, ιδιαίτερως όταν οι επιμέρους γλωσσικές επιλογές των ασκουμένων είναι κατά συγκυρία ορθές.

Η ακαδημαϊκή ερευνητική κοινότητα έχει ακόμη αρκετό δρόμο προτού προτείνει καθολικές και αξιόπιστες μεθόδους αυτόματης πραγματολογικής, σημασιολογικής και, κυρίως, σημασιοσυντακτικής αποτίμησης και ταξινόμησης του ειδικού κειμενικού υλικού, άρα προτού ο διδάσκων της ειδικής μετάφρασης μπορέσει να αξιολογήσει τα υποδείγματα λόγου των φοιτητών του, επί τη βάση τέτοιων ταξινομικών και αξιολογικών κριτηρίων. Με αναφορά στις ειδικές υπογλώσσες της ελληνικής, ορισμένες στατιστικές προσεγγίσεις [20], αν και συστηματοποιούν εν μέρει την διαδικασία του κειμενικού χαρακτηρισμού και παρέχουν ένα μοντέλο ιεραρχημένης καταγραφής του ειδικού λεξιλογίου, παραμένουν σε ερευνητικό στάδιο, άρα ανεφάρμοστο ακόμη στο κειμενικό υλικό αναφοράς που χρησιμοποιείται στο διδακτικό της μετάφρασης περιβάλλον. Ακόμη, τα προταθέντα έως σήμερα αυτόματα ταξινομικά μοντέλα ελληνικού κειμενικού υλικού, αν και βασίζονται σε στατιστικώς ασφαλή μετρικά (π.χ. μήκος λέξεων, κατανομή μηκών λέξεων, λεξική πυκνότητα και αριθμό

προτάσεων και παραγράφων, κ.ο.κ.) [21], καλύπτουν δείγματα της γενικής γλώσσας και δεν υπεισέρχονται στην εξέταση κειμενογλωσσολογικών μεταβλητών οι οποίες θεωρούνται ουσιώδεις, τόσο στην διδακτική, όσο και στην πράξη της μετάφρασης και αναφέρονται κυρίως σε (περιγραφικούς) δείκτες προθετικότητας, αποδεξιμότητας και καταστασιακότητας του δειγματικού κειμενικού υλικού.

Περνώντας στο επίπεδο της αξιοποίησης των σύγχρονων υπολογιστικών συστημάτων υποστήριξης της μεταφραστικής πράξης, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι ούτε από την ελληνική, ούτε και από την διεθνή εμπειρία [ενδεικτικώς, 22-24] μπορούμε να συναγάγουμε απρόσκοπτη υποβοήθηση της νοητικής διεργασίας που λαμβάνει χώρα κατά τη μεταφραστική πράξη. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα από άρθρο της E. Ross [23:15-16] (σε μετάφραση από τα γαλλικά):

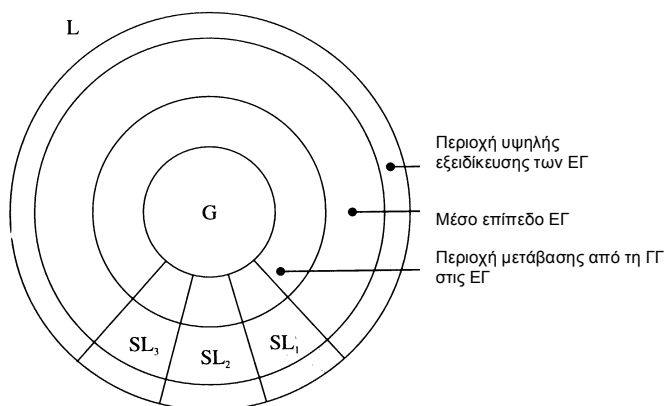
"Τον μεταφραστή μπορούν συνεπώς να καταβάλουν νέες αβεβαιότητες. Λειτουργώντας σ' έναν κόσμο στον οποίο εισρέουν συνεχώς οι πλέον αντιφατικές και διαφορετικές πληροφορίες, μια από τις εργασίες τις οποίες καλείται να επιτελέσει, όποτε προκύπτει η σχετική ανάγκη, συνίσταται στην ανάκληση της κατάλληλης πληροφορίας, την κατάλληλη στιγμή. Οι αβεβαιότητες αυτές μπορούν, συνεπώς, να οδηγήσουν τον μεταφραστή σε δυσπροσπέλαστα στάδια αξιολόγησης κατά την φάση της παρακολούθησης, δεδομένου ότι συχνά αναθεωρεί λανθασμένα την πρώτη μεταφραστική του εκδοχή, αν και αντικειμενικά αυτή είναι ακριβής. Έτσι, το τελικό αποτέλεσμα δεν είναι απαραίτητως μια καλύτερη μετάφραση, αλλά μια μετάφραση που έχει απαιτήσει περισσότερο χρόνο εργασίας. Στην περίπτωση αυτή, αναφερόμαστε σε μια παρενέργεια της χρήσης των μεταφραστικών μνημών".

Τα ανωτέρω προβλήματα άπτονται, εν τέλει, της αποδοχής ή μη του διδάσκοντος ως ικανού και αρμοδίου να αξιολογεί αντικειμενικά, και στη βάση αναντίρρητων κριτηρίων, την εργασία των φοιτητών της μετάφρασης. Όπως παρατηρεί ο Höpfig, εάν η αξιολόγηση της μετάφρασης δεν αντιμετωπίζεται από τους φοιτητές ως αντικειμενική, θα καταλήξει να υπονομεύει το έργο του διδάσκοντος, αποθαρρύνοντας παράλληλα τους φοιτητές. Τα προβλήματα αυτά μπορούν, κατά τη γνώμη μας, και εφόσον αντιμετωπισθούν ως ερευνητικές και διδακτικές προκλήσεις, να συνδράμουν στην προσπάθεια για υιοθέτηση αδιαμφισβήτητων κριτηρίων αξιολόγησης, ταξινόμησης και αξιοποίησης του κειμενικού και λεξιλογικού υλικού.

2. Στόχοι και Μέθοδοι

(α) Σε ό,τι αφορά στις ταξινομικές διακρίσεις του υλικού, τόσο του κειμενικού όσο και του λεξιλογικού, θεωρούμε ότι το κατωτέρω σχήμα του G. Rondeau [25] απεικονίζει επαρκώς τη

διάδραση μεταξύ ειδικών γλωσσών και γενικής γλώσσας και μπορεί, εφόσον αναλυθεί με χρήση επιλεγμένων παραδειγμάτων, να καταδείξει την ουσιαστική αδυναμία απόλυτης τυπολογικής διάκρισης των κειμένων, άρα και των μέσων εκφοράς του λόγου στις ειδικές υπογλώσσες, η απόλυτη επιδίωξη της οποίας αποτελεί συχνά την απαρχή παρερμηνειών στην διδακτική και την πράξη της μετάφρασης. Είναι προφανές ότι στόχος εδώ είναι η κατάδειξη της δυναμικής που διέπει τις σχέσεις, τόσο μεταξύ της γενικής γλώσσας (G) και των ειδικών υπογλωσσών (SL_n), όσο και μεταξύ των τελευταίων, στο σύνολο του λεξιλογίου μίας γλώσσας (L).

(β) Σε συνδυασμό με την αναφερθείσα σχηματοποίηση, σημαντικός είναι και ο ρόλος της Γλωσσολογίας Σωμάτων Κειμένου (Corpus Linguistics) στην πραγμάτωση της διδακτικής της ειδικής μετάφρασης, και ειδικότερα σε ό,τι αφορά στον σχεδιασμό υπό παρακολούθηση σωμάτων κειμένων (*monitor text corpora*), ως αυτά αντιδιαστέλλονται στα τυχαίως επιλεγόμενα κειμενικά δείγματα [26:82-83]. Τα τυχαία δείγματα δεν μπορούν, κατά την γνώμη μας, να τεκμηριώσουν την ζητούμενη εμπιστοσύνη στην αξιολογική ικανότητα του διδάσκοντος. Επίσης, πρακτική της χρήσης τους, ιδιαίτερως σε παράλληλα κείμενα, έχει δειχθεί [ενδεικτικώς: 27,29] ότι συντελεί στην ανακάλυψη κειμενικών "ψευδο-ισοδυναμιών", άρα σε ανασφαλείς, και συχνά λανθασμένες, μεταφραστικές επιλογές.

Μεταξύ των αξιολογών προσεγγίσεων στον συγκεκριμένο τομέα, που όμως χρήζουν, στο σύνολό τους, εμπειρικής διακρίβωσης (και) στο ελληνικό διδακτικό περιβάλλον της μετάφρασης, θα πρέπει αναμφίβολα να καταγραφεί αυτή της L. Bowker [28], η οποία προτείνει την ανάπτυξη ενός "Αξιολογικού Σώματος Κειμένων" (*Evaluation Corpus*), το οποίο αποτελείται στην ουσία από τρία κειμενικά υπο-σώματα (*sub-corpora*): ένα "ποιοτικό υπο-σώμα" (*quality corpus*), μικρού - για τα μέτρα της ΓΣΚ - μεγέθους, ένα "ποσοτικό υπο-σώμα" (*quantity corpus*), το οποίο συνιστά μία ημι-αυτόματα αναπτυσσόμενη και πλέον

αντιπροσωπευτική συλλογή κειμενικών δειγμάτων και ένα "ακατάλληλο υπο-σώμα" (*inappropriate corpus*) παραλλήλων και σε πρώτο επίπεδο συγκρίσιμων κειμένων, που όμως θεωρούνται ταξινομικώς μη ισοδύναμα.

Η προσέγγιση αυτή είναι συμβατή με προηγούμενες ή και σύγχρονες της αναλύσεις των κριτηρίων καταλληλότητας κατά την σύνθεση παραδειγματικού κειμενικού υλικού και την άντληση λεξιλογικής και πραγματολογικής πληροφορίας από αυτό [ενδεικτικώς, 20], που αναφέρονται συγκεκριμένα στην ελληνική μεταφραστική πραγματικότητα. Επιπλέον, η διαχρονική σύγκριση επιλεγμένων συνόλων ΕΓ στο εσωτερικό ενός ζεύγους γλωσσών και η κατάδειξη της δυσκολίας παρουσίασης των σχέσεων που δομούν στον λόγο οι εγγενείς εννοιολογικές μονάδες ενός γλωσσικού κώδικα, έστω κι αν κατ' ανάγκην η παρουσίαση είναι απλώς περιγραφική και μακροσκοπική σε πρώτο στάδιο, συντελούν στην κατάδειξη της πολυλειτουργικότητας [ενδεικτικώς, 13:138] των ειδικών πραγματολογικών κειμένων, αλλά και των εγγενών περιορισμών στην αποκωδικοποίηση των στοιχείων του λόγου στις ειδικές γλώσσες. Οι προσεγγίσεις αυτές συνιστούν θεμελιώδη συμβολή στην αντιμετώπιση, από την πλευρά των διδασκομένων, ορισμένων κρίσιμων προβλημάτων της ειδικής μετάφρασης. Μεταξύ των θεμάτων που θίγει η συν-κριτική προσέγγιση αυτή, σταχυολογούμε [22]:

(i) Την κατανόηση, έστω και χωρίς τη χρήση μετρικών προσεγγίσεων, του βαθμού επίδρασης της αγγλικής στην εκφορά ειδικού λόγου στην ελληνική, και αντιστοίχως σε άλλες "λιγότερο ισχυρές" γλώσσες, ιδιαίτερως σε ό,τι αφορά στην ειδική ορολογία, τόσο στη μορφολογική, όσο και στη σημασιολογική της διάσταση. Αναφερόμαστε εδώ σε αυτό που ο Haïim προσδιορίζει ως "κουλτουραλικό ιμπεριαλισμό" (*cultural imperialism*) [26:155].

(ii) Την κατανόηση της ανάγκης να καταγράφονται και να συστηματοποιούνται οι κειμενικές πηγές του ορολογικού υλικού που διατίθεται για χρήση σε δικτυακούς ή άλλους ηλεκτρονικούς πόρους. Οι μελλοντικοί μεταφραστές, τόσο ως χρήστες όσο και ως παραγωγοί λόγου, βοηθούνται, κατ' αυτήν την έννοια, στην αναζήτηση λειτουργικών και όχι δογματικών προσεγγίσεων των ειδικών λεξιλογίων των γλωσσών εργασίας τους.

(iii) Τον εντοπισμό των τεχνικών και χρονικών περιορισμών που επέδρασαν ή επιδρούν στην σύνθεση λεξιλογικών πόρων και μεταφραστικών κειμενικών και υπο-κειμενικών παραδειγμάτων.

Η σύνθεση των ανωτέρω μεθόδων αποτελεί, αναμφίβολα, μία δυναμική, πολύπτυχη και επίπονη διαδικασία, η οποία πρόθεσή μας είναι να αρθρωθεί κατ' ουσία ως μία προσπάθεια συγκριτικής κειμενικής ανάλυσης, τουτέστιν αξιολόγησης της πραγματολογικής υπόστασης και, ως εκ τούτου, της καταλληλότητας του επιλεγόμενου κειμενικού υλικού για παραδειγματική χρήση. Πέραν των συμβατικών ταξινομικών κριτηρίων (όπως: τύπος κειμένων, ημερομηνία δημοσίευσης, πηγή, κ.ο.κ.), πρέπει να επιχειρηθεί, μεταξύ άλλων, η

εκτενής εφαρμογή ενός (ήδη διατυπωθέντος) μοντέλου κατηγοριοποίησης των κειμένων με βάση τον βαθμό λεξιλογικής εξειδίκευσής τους, την συστηματοποίηση της πληροφορικότητάς τους και την προθετικότητα των συντακτών τους.

Η επίτευξη των τιθέμενων στόχων υποστηρίζεται σαφώς από υπολογιστικά εργαλεία (τόσο ερευνητικά της ΓΣΚ, όσο και παραγωγικά - μεταφραστικές μνήμες και συστήματα καταλογογράφησης ορολογίας) [29]. Στο επίπεδο της ΓΣΚ, στατιστικές μετρήσεις όπως η καταγραφή και η συχνότητα εμφάνισης λεξιλογικών μονάδων και η δημιουργία συμφραστικών και συνδυαστικών πινάκων (*concordances*, *collocates*), εφόσον συνοδεύονται από κατάλληλες μεθόδους παρατήρησης και ανάλυσης των στατιστικών ευρημάτων, παρέχουν ένα αναλυτικό και, ως εκ τούτου, κατανοητό σύνολο μεθόδων για τον χαρακτηρισμό και την αξιοποίηση κειμενικού υλικού. Από την άλλη πλευρά, τα εφαρμοσμένα υπολογιστικά εργαλεία, εφόσον αξιοποιηθούν συστηματικά, πέρα από το ότι θα συμβάλουν στην προσαρμογή των φοιτητών στις μελλοντικές συνθήκες της απασχόλησής τους, μπορούν να αποτελέσουν σημαντικά μέσα συλλογής δειγμάτων κειμένων, αντιπροσωπευτικών των μεταφραστικών εγχειρημάτων των διδασκομένων, κάτι που πιστεύουμε ότι θα λειτουργήσει καταλυτικά στην σύνθεση, την παρατήρηση και το αξιολογικό "φιλτράρισμα" του υποσώματος των "ακαταλλήλων" κειμένων στο προαναφερθέν Αξιολογικό Σώμα Κειμένων.

Όπως παρατηρεί ο B. Hatim [26:152-154], η συστηματική έρευνα της κειμενογλωσσολογίας της μετάφρασης αναμένεται να δια φωτίσει αρκετές πτυχές της μεταφραστικής διαδικασίας, υποστηρίζοντας ή αναιρώντας αρκετά θεωρήματα και υποθέσεις εργασίας. Μια διαφορετική, αν και όχι αμελητέα, πρόκληση έγκειται, όπως παρατηρεί ο ίδιος [26:154], στον συγκερασμό των αντικειμενοστραφών, εμπειρικών μεθόδων που παραδοσιακά χρησιμοποιούνται από τους υπολογιστικούς γλωσσολόγους με τις κατά κανόνα αξιωματικές μεθόδους της θεωρίας της μετάφρασης.

3. Συμπεράσματα

(α) Αν και στα πρώτα της βήματα, η συστηματική προσέγγιση του υλικού τεκμηρίωσης της μεταφραστικής πράξης και της διδακτικής της, παρέχει εργαλεία ουσιαστικής ανάλυσης της μεθοδολογικής πορείας των ασκουμένων μεταφραστών και αντικειμενικής παρέμβασης, όποτε κρίνεται απαραίτητο.

(β) Τα οφέλη για τους διδασκόμενους είναι πολύπλευρα: πέρα από την εμπειρία που αποκτούν από την συνεχώς συστηματοποιούμενη χρήση των σύγχρονων υπολογιστικών εργαλείων υποβοήθησης και τεκμηρίωσης της μεταφραστικής πράξης, εμφανίζουν σημαντική πρόοδο στην κατανόηση της μετάφρασης ως πνευματικής, επιλεκτικής

διεργασίας, κάτι που αντανακλάται σε πλέον συναφή και κατάλληλα "τελικά προϊόντα". Η σταδιακή αξιολόγηση των τεχνικών παραμέτρων που ενυπάρχουν στην εκ μέρους τους χρήση των σύγχρονων εργαλείων συμβάλλει στην κριτική προσέγγιση των τεχνολογιών που αναπτύσσονται και επιδρούν στο παραγωγικό μεταφραστικό περιβάλλον. Η συμβολή των φοιτητών στην ταξινόμηση και την ταξινόμηση των πόρων τεκμηρίωσης και στην συγκέντρωση δίγλωσσων σωμάτων κειμένων επιτρέπει στους διδασκόμενους να ανιληφθούν τον μελλοντικό ρόλο τους στην διαγλωσσική επικοινωνία, ωθώντας τους να συστηματοποιήσουν τις θεωρητικές γνώσεις τους στην καθημερινή τους πρακτική. Τέλος, η καλλιέργεια δεξιοτήτων συστηματικής αξιολόγησης του κειμενικού υλικού ενισχύει σημαντικά την ικανότητά τους να καταγράφουν και να αναλύουν τα μεταφραστικά λάθη, άρα και να αποδίδουν σε ομάδες εργασίας· αμφότερα τα στοιχεία αυτά αποτελούν προαπαιτούμενα για την επαγγελματική τους σταδιοδρομία.

(γ) Αναμφίβολα, πριν από την διατύπωση οιασδήποτε νέων θεωρημάτων, υπό μορφή είτε γενικεύσεων είτε αφηρημένων υποθέσεων, απαιτείται συστηματική και εκτενής έρευνα, στο πλαίσιο των ανά την Ευρώπη σχολών κατάρτισης επαγγελματιών μεταφραστών. Μάλιστα, οι εξ αυτών ασχολούμενες με τις λιγότερο ομιλούμενες γλώσσες έχουν να διαδραματίσουν καταλυτικό ρόλο στο υπό διαμόρφωση νέο ερευνητικό πεδίο, ενώ αμοιβαίως επωφελής, στην προσπάθεια αυτή, θα είναι και η διάδραση με τους φορείς που συγκεντρώνουν ή και συντονίζουν την έρευνα σε σημαντικά επί μέρους σημεία της εστίασής της, όπως η ειδική ορολογία και τα συστήματα επεξεργασίας φυσικής γλώσσας (*NLP*) και πληροφοριακής αξιοποίησης γλωσσικών πόρων (*Language Resource Information Retrieval*).

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Seleskovitch, D., "Pour une théorie de la traduction inspirée de sa pratique", *Meta*, vol. 25., no. 4, déc. 1980, σ. 401-408 στο: *Tatilon* (1986: 38).
2. Seleskovitch, D., "Recherche universitaire et théorie interprétative de la traduction", *Meta*, vol. 26. sept. 1981, σ. 305 στο: *Tatilon* (1986: 38).
3. *Tatilon, C., Traduire. Pour une pédagogie de la traduction*, Éditions du GREF, Toronto, 1986.
4. Durieux, C., *Fondement didactique de la traduction technique*, Didier Érudition, Paris, 1988.
5. Kussmaul, P., *Training the Translator*, John Benjamins, Amsterdam, 1995.
6. Hönig, H.G., "Wissen Übersetzer eigentlich, was sie tun?", *Lebende Sprachen*, 1/1988, σ. 10-14 στο: Kussmaul (1995: 24).
7. Sager, J., *A Practical Course in Terminology Processing*, John Benjamins, Amsterdam, 1990.
8. Walker, M., Hirschman, L., Aberdeen. J., "Evaluation for DARPA Communicator Spoken Dialogue Systems", *Proc. of the 2nd [ELRA] Int. Conf. on Language Resources and Evaluation*, Αθήνα, 2000, vol. II, σ. 735-739.

9. Budin. G., Melby A.K., "Accessibility of Multilingual Terminological Resources – Current Problems and Prospects for the Future", *Proc. of the 2nd [ELRA] Int. Conf. on Language Resources and Evaluation*, Αθήνα, 2000, vol. II, σ. 837-844.
10. Davenport, T.H., Prusak, L., *Working Knowledge. How Organizations Manage What They Know*. Harvard University School Press, Boston, Mass., 1998 στο: Budin et al. (2000: 838).
11. Schäffner, C., "Parallel Texts in Translation", Bowker, L. et al. (eds). *Unity in Diversity?*, St. Jerome Publishing, Manchester, 1998, σ. 83-90.
12. Krings, H., "Translation Problems and Translation Strategies of Advanced German Learners of French (L2)". House, J., Blum-Kulka, S. (eds), *Interlingual Communication*, Tübingen, 1986, σ. 263-276 στο: Kussmaul (1995: 8).
13. Hatim, B., Mason, I., *Discourse and the Translator*, Longman, London, 1990.
14. Kiraly, D.C., *Pathways to Translation. Pedagogy and Process*, The Kent State University Press, Kent, 1995.
15. Μπατσάλιά, Φ., Σελλά-Μάζη, Ε.. *Γλωσσολογική Προσέγγιση στη Θεωρία και τη Διδακτική της Μετάφρασης*, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα, 1994.
16. Wills, W., *Kognition und Übersetzen. Zur Theorie und Praxis der menschlichen und der maschinellen Übersetzung*, Niemeyer, Tübingen, 1988 στο: Kussmaul (1995: 39).
17. Alexieva, B., "Creativity in Simultaneous Interpretation", *Babel* 36, 1990, no.1, σ. 1-6 στο: Kussmaul (1995: 39).
18. Brekke, M., Myking, J., Ahmad, K., "Terminology Management and Lesser-Used Living Languages: A Critique of the Corpus-Based Approach". *Proc. of the 4th International Congress on Terminology and Knowledge Engineering, Vienna 26-28 Aug. 1996*, INDEKS-Verlag, Frankfurt, 1996, σ. 179-189.
19. Hönig, H.G., *Konstruktives Übersetzen*, 1995 στο: Ross (2000: 14).
20. Saridakis, I.E.. "Terminology and Terminography in the Modern Translation Environment: A Case Study on Terminology Extraction and Documentation", *Proc. of the 1st International Symposium on Specialised Translation*, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, 2000, σ. 186-189.
21. Mikros, G., Carayannis, C., "Modern Greek Corpus Taxonomy", *Proc. of the 2nd [ELRA] Int. Conf. on Language Resources and Evaluation*, Αθήνα, 2000, vol. I, σ. 129-134.
22. Saridakis, I.E., "Technical Translation Training. The Methodological Implications of New Technologies in the Approach of Scientific Terminology", *Colloque international-Traduction humaine, traduction automatique, interprétation TTIT, 28-30 sep. 2000*, Université des Lettres, des Arts et des Sciences Humaines Tunis I (υπό δημοσίευση).
23. Ross, E., "Usages des mémoires de traduction", *Traduire*, 186 (4/2000), σ. 7-18.
24. Jones, I., "Terminology Management in NATO". *Translating and the Computer 21. Proc. of the 21st Intl. Conf. on Translating and the Computer, London 10-11 Nov. 1999*, ASLIB/IMI.
25. Στο: Cabré, M.T., *Terminology. Theory, Methods and Applications*, John Benjamins, Amsterdam, 1999, σ. 69.
26. Hatim, B., *Teaching and Researching Translation*, Longman, London, 2001.

27. Pearson, J., "Surfing the Internet: Teaching Students to Choose their Texts Wisely", *Proc. of Teaching and Language Corpora* 98, σ. 142-145 στο: Bowker (2000: 193).
28. Bowker, L., "A Corpus-Based Approach to Evaluating Student Translations", *The Translator* vol. 6, 2/2000, σ. 183-210.
29. Κωστοπούλου, Γ., *Η Διδακτική της Μετάφρασης των Ειδικών Πραγματολογικών Κειμένων*, διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τ.Ξ.Γ.Μ.Δ., Κέρκυρα, 2000.

Ιωάννης Ε. Σαριδάκης, Λέκτορας

email:saridak@ionio.gr

Γεωργία Α. Κωστοπούλου, Διδάσκουσα (Π.Δ. 407/80)

email:kostoroulou@ionio.gr

Ιόνιο Πανεπιστήμιο - Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας
Μέγαρο Καποδίστρια
49100 Κέρκυρα